

Kristološki aspekti Kranjčevićeve poezije

Crnogorac, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:243582>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti (dvopredmetni)

Katarina Crnogorac

Kristološki aspekti Kranjčevićeve poezije

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti

Kristološki aspekti Kranjčevićeve poezije

Završni rad

Student/ica:

Katarina Crnogorac

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Kornelija Kuvač-Levačić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Katarina Crnogorac**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Kristološki aspekti Kranjčevićeve poezije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. listopad 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U KNJIŽEVNIM TEKSTOVIMA	5
3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA O KRISTOLOŠKIM ASPEKTIMA U KRANJČEVIĆEVOJ POEZIJI.....	7
4. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI <i>BUGARKINJE</i>	12
5. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI <i>IZABRANE PJESME</i>	17
6. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI <i>TRZAJI</i>	24
7. ZAKLJUČAK	28
8. LITERATURA.....	30

SAŽETAK

Središte ovog istraživanja su kristološki aspekti u poeziji jednog od najvećih i najznačajnijih hrvatskih pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića. Predstavljen je kao pjesnik koji se nalazi između hrvatske tradicionalne poezije i modernističkih kretanja. To modernističko se kod njega najbolje prikazuje kroz njegovu buntovnost i nemire koji prožimaju njegova tri razdoblja stvaralaštva. U radu je prikazan razvoj Kranjčevićeve kristologije kroz tri razdoblja njegova stvaralaštva, tj. kroz njegove jedine tri zbirke koje su mu objavljene za života. Kroz poeziju se daju uočiti njegove duševne i vjerske krize, razne sumnje te brojna pitanja na koja pokušava pronaći odgovor. Odgovor često traži u životu Isusa Krista te tako njegova kristologija od početka „udara“ jasne temelje i razvija se kroz njegovu vjeru. Središnji događaj Kristova života – njegova žrtva za ljude, upravo je i središnji događaj, središnja tema njegove kristologije. Poglavlje o kristološkim aspektima u književnosti jasnije je prikazalo što se pod tim aspektima točno traži i kako te aspekte prepoznati. Središnji dio rada sastoji se od analiza pjesama koje nude jasne kristološke aspekte te kroz se tako da uočiti sam razvoj Kranjčevićeve kristologije kroz tri razdoblja njegova stvaralaštva. Na kraju se dolazi do zaključka s konačnom slikom Kranjčevićeve kristologije povezane uz njegove stavove i promišljanja.

Ključne riječi: kristologija, Silvije Strahimir Kranjčević, aspekti, tipologija, Krist, patnja, Bog, bol

SUMMARY

Christological aspects of Kranjčević's poetry

The center of this research is the Christological aspects in the poetry of one of the greatest and most significant Croatian poets, Silvio Strahimir Kranjčević. He is presented as a poet who is between Croatian traditional poetry and modernist movements. This modernism in him is best shown through his rebelliousness and unrest that pervade his three periods of creativity. The paper presents the development of Kranjčević's Christology through three periods of his creativity, i.e. through his only three collections that were published during his lifetime. His mental and religious crises, various doubts and numerous questions to which he is trying to find answers can be seen through his poetry. He often seeks the answer in the life of Jesus Christ,

and thus his Christology "strikes" clear foundations from the beginning and develops through his faith. The central event of Christ's life – his sacrifice for people, is precisely the central event, the central theme of his Christology. The chapter on Christological aspects in literature showed more clearly what exactly is required under these aspects and how to recognize these aspects. The central part of the work consists of the analysis of songs that offer clear Christological aspects, and through which we can observe the very development of Kranjčević's Christology through the three periods of his creativity. At the end, a conclusion is reached with the final picture of Kranjčević's Christology connected with his views and reflections.

Key words: christology, Silvije Strahimir Kranjčević, aspects, typology, Christ, suffering, God, pain

1. UVOD

Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća bogata je različitim promjenama na kulturnom, političkom, društvenom pa tako i vjerskom području. Mnogi pjesnici unose brojne novine u svojim djelima. Tema ovoga rada obuhvaća zadnje godine 19. stoljeća u kojima je stvarao jedan od najvećih hrvatskih pjesnika Silvije Strahimir Kranjčević.

U radu će se komparativnom analizom triju Kranjčevićevih zbirki dati detaljan pregled kristoloških aspekata u njegovoj poeziji te prikazati njihov razvoj. Glavna literatura koja će se koristiti u radu su dva priručnika kristologije – Ivana Karlića *Bogočovjek Isus Krist* (2009) te *Bog posla Sina svoga* (2008) Christopha Schönborna. Nadalje, važna je i studija Drage Šimundže *Bog u djelima hrvatskih pisaca* (2004) gdje se autor detaljno bavi teološkim aspektima u Kranjčevićevoj poeziji, što uvelike pomaže pri kasnijoj interpretaciji kristoloških aspekata. Daljnja važna literatura je *Povijest hrvatske književnosti* (2005) Miroslava Šicela, koja će dati bitan književnopovijesni okvir Kranjčevićeva stvaralaštva. Također bitan je i zbornik Ivana Šestaka *Religijske teme u književnosti* (2001) koji daje cjelokupnu sliku religijskih tema u hrvatskoj književnosti, pa tako i u Kranjčevićevu opusu. Jedna od kapitalnih novijih studija Kranjčevićeva djela je *Za Kranjčevića, od arhivizacije do kanonizacije* (2015) Antuna Česka kojom ćemo se poslužiti pri opisu svih triju razdoblja Kranjčevićeva stvaralaštva.

Cilj istraživanja jest istražiti kristološke aspekte u Kranjčevićevoj poeziji te ih sagledati kroz književnopovijesni i politički kontekst.

Kroz te aspekte istražujemo razvoj Kranjčevićeve poetske misli o samom Kristu i o njegovoj žrtvi. Držeći se Karličeve definicije o kristologiji kao uspostavljanju odnosa s Kristom, pratimo razvoj Kranjčevićeve kristologije od vremena napuštanja sjemeništa do njegove, kako je Šimundža (2004) u svojoj studiji naziva, *depresivne faze* kada je već umoran od svih tih „traženja smisla“ i od životnih tjeskoba i nemira.

Rad će proučavati njegovu kristologiju kroz tri razdoblja njegova stvaralaštva. Obilježile su ih jedine tri objavljene zbirke za njegova života: *Bugarkinje* (1884.), *Izabrane pjesme* (1898.) te *Trzaji* (1902.). U svim trima zbirkama Kranjčević često uzima Krista kao okosnicu tematsko-

sadržajnog sloja zbog čega je moguće pratiti razvoj njegove kristologije kroz tri spomenuta razdoblja.

U radu polazimo od teze da kristološki aspekti utječu na poimanje Kranjčevića kao začetnika modernizma jer je iz povijesti književnosti poznato da je modernizam obilježen tim specifičnim nemirima, traženjima egzistencijalnoga smisla što uključuje naglašen interes za religijsku tematiku.

Rad se sastoji od pet poglavlja. U prvom poglavlju definirat će se kristologija kroz nekoliko pristupa te prikazati dosadašnja istraživanja kristoloških aspekata u hrvatskoj književnosti. U drugom poglavlju prijeći će se prikaz dosadašnjih proučavanja kristoloških aspekata u Kranjčevićevoj poeziji, da bi se u nastavku rada, u trima argumentacijskim poglavljima prešlo na interpretaciju kristoloških aspekata u trima zbirnama Kranjčevićeve poezije koje označavaju tri razdoblja njegova stvaralaštva. Na kraju će se dati zaključak na temelju svih prikupljenih informacija i provedene komparativne analize pjesama koje sadrže kristološke motive.

2. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U KNJIŽEVNIM TEKSTOVIMA

Prema Schnöbornovoj definiciji, kristologija u užem smislu znači „upoznati Krista te postepeno otkrivati njegov identitet upoznavajući sebe, svijet u kojem živimo, suočavajući se s događajima koji nas okružuju.“ (Schnöborn, 2008: 17). Karlič u svom priručniku *Bogočovjek Isus Krist* daje precizniju definiciju kristologije:

„Etimološki gledano kristologija (od grč. Hristos i logos) doslovno znači govor, studij ili naučavanje i razmišljanje koje, vođeno i potpomognuto vjerom, nastoji odgovoriti na temeljno pitanje kršćanske vjere i same kristologije: Tko je Isus Krist? Konstitutivni element kristologije jest vjera kao horizont unutar kojega se govori, istražuje i razmišlja o Isusu Kristu; u takvom (vjerskom) horizontu Isusa se otkriva kao Krista. Prema tome, radi se o govoru ili istraživanju koje vodi onaj koji, prepoznavajući u Isusu Kristu Sina Božjega i Spasitelja, nastoji što dublje ući u otajstvo Kristove osobe i shvatiti smisao njegova djela.“ (Karlič, 2009: 9)

Pjesnici, dakle, dajući prikaz svojega odnosa s Kristom, spoznavanja samoga sebe kroz lik Krista zapravo razvijaju svoju kristologiju. Kristološki aspekti posebno dolaze do izražaja u pjesmama koje tematiziraju egzistencijalna pitanja, smisao postojanja i sl. Zanimljivo navodi Karlič: „Kao i sama teologija, i kristologija se rađa, prije svega, iz osobne potrebe: želi se dublje i bolje shvatiti vlastitu vjeru u Isusa Krista; no, rađa se i iz eklezijalne potrebe: obrazložiti i Crkvi i drugima svoju vjeru (usp. 1 Pt 3,15), odnosno poučavati i utvrđivati ljude u vjeri.“ (Karlič, 2009: 11).

Važno je naglasiti kako kroz stvaranje kristologije u svojim djelima pisci daju jasnu sliku, s jedne strane o Isusu Kristu, a s druge strane i o Crkvi te se time odvaja Krista Boga od Krista čovjeka kao što ga i sama kristologija kao znanost odvaja:

„U jednoj se Kristovoj osobi zajedno nalaze božansko i ljudsko djelovanje i htijenje, izmjenjuju se i međusobno prožimaju. Ovo se prožimanje ne temelji na naravi nego na osobi. Samo je tako moguće da Isusovo ljudsko djelovanje postane izraz njegova božanskog djelovanja, jer je u Kristu ljudsko djelovanje postalo djelovanje božanske osobe Božjega Sina.“ (Schönborn, 2008: 140.)

Poznato je da se naša književnost razvija paralelno s prvim biblijskim prijevodima već od samih početaka stvaranja. Tako, kao što opisuje i Šimundža „već i najstariji latinski natpisi na starohrvatskim crkvama svjedoče o književnoj stilizaciji i biblijskoj inspiraciji naših najstarijih

tekstova.“ (Šimundža, 2004: 32) Najbolji primjer za to je renesansni pisac Marko Marulić koji se izravno nadahnjivao Biblijom i može se reći da on prvi u hrvatskoj književnosti počinje prikazivati svoju kristologiju, a izvor te njegove kristologije je, kako Mladen Parlov u zborniku Ivana Šestaka – *Religijske teme u književnosti* objašnjava, u pokretu *devotio moderna*:

„Temeljna i prva značajka čitavog pokreta jest izraziti kristocentrizam. Osoba Isusa Krista stoji u središtu nove pobožnosti. Nasljedovanje Isusa Krista u njegovu čovječstvu postaje put kršćanskog savršenstva. Naglasak nije na nasljedovanju u užem smislu, kao na djelu milosti, niti na mističnom sjedinjenju s Isusom, što se susreće u učenju mnogih učitelja kasnoga srednjeg vijeka. Naglasak je naprotiv na individualnoj i afektivnoj identifikaciji s osobitim trenucima Kristova života, osobito njegovom mukom. Potrebno je suživjeti s Kristom njegov krepostan život i spasiteljsku muku, uvijek ga imati pred očima te svoje sposobnosti usredotočiti na njega, kako bi ga se očitovalo, svjedočilo pred drugima.“ (Parlov, 2001: 47)

Karlič još pobliže definira kristologiju u usporedbi sa samom teologijom te zaključuje da je kristologija središnji dio same teologije:

„Već iz do sada rečenoga lako je zaključiti kako kristologiji pripada središnje mjesto u kršćanskoj teologiji; ona je njezina središnja tema i temelj. Naime, teologija je studij ili govor o Bogu i o vjeri u njega, ali ne o bilo kojemu ili bilo kakvom Bogu, niti o bilo kojoj ili bilo kakvoj vjeri, nego o onome Bogu koji se očitovao u Isusu Kristu, i o onoj vjeri koja ispovijeda Isusa Krista kao utjelovljenoga Sina Božjega i Spasitelja. Na početku i u središtu kršćanske vjere i kršćanske zajednice ne stoji, dakle, nikakva knjiga ili neka apstraktna ideja, nego živa osoba Isusa Krista, na kojega upire pogled cijeli Novi zavjet i za kojega on svjedoči.“ (Karlič, 2009: 11)

Dakle, sama teologija počiva na misteriju utjelovljenog Boga, na drugoj božanskoj osobi – na osobi Isusa Krista. Zbog toga je kristologija središnji dio same teologije. U književnosti se jasno vidi razvoj kristološke misli s obzirom na stanje u društvu i kulturi u određenom vremenu. Kristologija je osobito prisutna još od razdoblja humanizma pa sve do moderne i suvremene književnosti. Osobito je značajno razdoblje realizma i modernizma. Razdoblje modernizma, kako spominje i Šimundža u svojoj studiji, obilježeno je vjerom i sumnjom – „pisci stavljaju težak položaj čovjeka u metafizičko ozračje, pa tako, zbog silnih svojih nemira, Boga uzvisuju kao posljednju nadu, kao svoj jedini mir ili pak pate što od njega nisu dobili potrebnu utjehu, a neki ga se čak i odriču.“ (Šimundža, 2004: 81).

Devetnaesto stoljeće jest stoljeće važnih događanja na području kulture, jezika, politike, znanosti i religije (Šicel, 2005: 34). No, za kristologiju je važna činjenica da ona, premda na

različite načine i služeći se različitim putovima, ponovno donosi i potvrđuje vječnu istinu same teologije, a to je da je čovjek Isus Krist korijen i sama bit onoga što mi shvaćamo pod *biti kršćaninom*. Kristologijom u književnosti se bavio i Karlić u svom priručniku pa objašnjavajući osobu Isusa Krista u suvremenoj književnosti navodi: „Zanimljivo je pogledati kakve odgovore daju književnici na pitanje o Isusu, odnosno kako ga oni gledaju, kakvo mu značenje daju i kako ga opisuju.“ (Karlić, 2009: 33).

On spominje 3 modela osobe Isusa Krista koji se pojavljuju u književnosti – skriveni Krist, zamišljeni te aktualizirani:

„U modelu skrivenog Krista odnos i govor o Isusu je neizravan. U stvarnim i imaginarnim likovima prikriva se neka nepoznanica, nekakav X; s jedne strane, odsutnost X-a doživljava se kao uzrok apsurdnosti čovjekove egzistencije, a s druge strane, njegova prisutnost rješava ljudsku enigmu. (...)

U modelu zamišljenoga (ili izmišljenoga) Krista prisutan je u tzv. tradicionalnim romanima i u književnim biografijama Isusa iz Nazareta. U takvoj književnosti koja se služi evanđeljima ali i nekim drugim povijesno-arheološkim istraživanjima, susreće se Krist iz mašte, onakav kakvim ga se zamišlja da je bio, a često je tu riječ o subjektivnim istraživanjima autora koji Isusu u usta stavljaju vlastito razmišljanje o motivima, vrednotama, ponašanju. (...)“ (Karlić, 2009:33)

Aktualizirani Krist također je prisutan u književnosti koja si postavlja pitanje: Kako bi se ponašao Nazarećanin da živi u današnjem svijetu? Bi li htio mijenjati današnje društvo i na koji način?“ (Karlić, 2009: 34)

Mnogi od književnika koji su pisali o Isusu Kristu nisu bili vjernici – kršćani, no ipak na različite načine pokušavaju oslikati njegov lik. U književnim se djelima ne govori toliko o transcendentnosti Kristove osobe koliko o njegovoj autentičnoj čovječnosti koja svakoga posebno nadahnjuje, što je vidljivo kroz različita književna stvaranja.

3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA O KRISTOLOŠKIM ASPEKTIMA U KRANJČEVIĆEVOJ POEZIJI

Silvije Strahimir Kranjčević veliko je ime u hrvatsko poeziji na prijelazu s 19. na 20. st. Šimundža, u svojoj knjizi *Bog u djelima hrvatskih pisaca*, Kranjčevića opisuje kao središte dvaju velikih razdoblja u hrvatskoj književnosti:

„Pogledamo li hrvatsku književnost s misaono-teološkog stajališta, lako ćemo se složiti da je na prvi mah, bez ulaženja u posebne analize i daljnje diobe, možemo podijeliti u dva velika razdoblja, kojima je iz više razloga, poglavito kad je u pitanju religiozni pristup, temeljna razdvojnica i, paradoksalno, nerazdvojiva spojnica Silvije Strahimir Kranjčević.“ (Šimundža, 2004: 73)

Šicel u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* daje opis Kranjčevićeve pojave, točnije vremena u kojemu je on počeo stvarati u hrvatskoj književnosti:

„Taj trenutak pojave Kranjčevića kao pjesnika nije, međutim, bio baš i naročito pogodan za procvat poezije. Bilo je to više doba romana u kojem su se žanru naši pisci najbolje mogli uključiti u rješavanje postojećih složenih društvenih i političkih problema. Motiva je zato bilo na pretek: od početka međusobnog prestrojavanja malograđanskog i građanskog društva, socijalne krize, posebice na selu, i polaganog nestajanja plemstva do mađarizatorskih pretenzija u eri kuenovštine u Hrvatskoj.“ (Šicel, 2005: 213)

Tadašnje stanje hrvatske poezije nije bilo nimalo inspirativno za početnika. No, Kranjčević odmah svojom prvom zbirkom *Bugarkinje* pokazuje veliki i novi tematski interes, te kako i Šicel spominje: „iza njega je, tada, bila već rimska epizoda boravka u Collegium Germanico-Hungaricum, povratak u Zagreb i aktivno druženje s piscima okupljenima oko Harambašića, ali i kratkotrajni povratak u rodni Senj.“ (Šicel, 2005: 214).

Kranjčević je bio specifičan po tome što je kroz svoju poeziju pokušao iznaći novi jezični, metaforični, poetski vokabular, da bi se što više uzdigao u temeljno svoje polazište, kako bi se izravno sukobio sa samim Bogom, ušao s njim u dijalog gdje je tražio svoje i općeljudsko dostojanstvo.

Kristološkim aspektima u Kranjčevićevoj poeziji se naročito bavio Šicel u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* analizirajući dvije pjesme iz druge faze Kranjčevićeve stvaralaštva u kojima su oni posebno izraženi – „Dva barjaka“ i „Reurrectio“. Kao zaključak analize pjesme „Dva barjaka“ navodi:

„(...)kao ideal skladnog čovječanstva u najširim astralnim prostorima mogao se pojaviti samo jedan, i opet izvučen iz biblijske povijesti: Krist, koji će kao bogo-čovjek pomiriti i ujediniti obje strane – ograničenost čovjekovu s bezgraničnim božanstvom. Taj Krist koji je život svoj žrtvovao za čovjeka u Kranjčevićevoj viziji nema ništa

natprirodno u sebi. On je običan čovjek koji trpi, kome je krv tekla mnoga i kome je srce stalo:

I on je pogledo s krsta i vidje ulice mile,
Kud je s djetetom luto, mila ga traži mati,
Bijele vidja ruke, što su mu vijenac vile
proročkom gradu na vrati!
Maslinsku goru vidi, i krv si pokapanu,
I kamen onaj kruti, o kojem srvan pade,
I prvu šibu čuti i zadnju smrtnu ranu,
I sve što ljudstvu dade!“ (Šicel, 2005: 223)

Kroz analizu pjesme „Resurrectio“ Šicel daje zanimljiv zaključak:

„U svojoj individualnoj i socijalnoj pobuni protiv svih stega koje ograničavaju ljudsku slobodu, Kranjčević će biblijskom metaforikom i leksikom očovječiti Krista kako bi ga poetski, simbolički prikazao kao borca protiv svih nepravdi i doveo čak do barikada Francuske revolucije, u borbi za ostvarenje ideje jednakosti bratstva i slobode.“ (Šicel, 2005: 223)

U zborniku *Silvije Strahimir Kranjčević u našem vremenu* Ivan Čulo objavljuje rad pod nazivom „Socijalno okružje Silvija Strahimira Kranjčevića“ koji daje dodatne informacije o socijalnom okružju u razdoblju realizma koje je bitno znati kako bi se ispravno shvatila Kranjčevićeva kristologija:

„O pitanju života u Kranjčevićevo doba nailazimo na konstatacije poput Surovost životne svakidašnjice u Hrvatskoj pod Khuenom i u Bosni pod Kallayem lomila je i Kranjčevića, ali ga slomila nije nikada ili da životna realnost u kojoj je živio nije bila toliko surova, možda ni njegov slobodarski duh ne bi bio tako apodiktičan i rezolutan. Takvi uvriježeni stavovi, nastali uglavnom u drugoj polovici prošlog stoljeća, sadržavali su a priori negativan stav prema svim bivšim sustavima, pa tako i prema austro-ugarskoj vladavini.“ (Čulo, 2009: 161)

No, bitno je naglasiti da se ne smiju ovdje miješati kristološki i teološki aspekti. Teološki su usmjereni na nešto šire, upoznavanje Boga u cjelini, dok su kristološki usmjereni na upoznavanje Boga kroz drugu božansku osobu, kroz Isusa Krista. Stoga, mnogi pjesnici, kako bi došli do odgovora na sudbinska pitanja, uzimaju kao tematsku okosnicu npr. Kristovu muku, Kristovo uskrsnuće ili bilo koji dio Kristova života ili njegove osobe, Crkvu u svijetu i sl., kako bi nam prikazali svoju vjeru, svoj odnos s Bogom.

S njime završava naša stara, marulićevska, preporodna i jedinstvena tradicija linearne misli i poznate poetike, a počinje nova modernistička orijentacija. Šimundža za njega kaže:

„(...) mogli bismo ukratko naznačiti da je naš sputani genij, kako su ga nazivali, izgarao od nutarnje potrebe da kao poeta vates (pjesnik prorok) vrši božju volju te pomogne bijedi i siroti, utre suzu, utre bol. Pri tome je u borbi za Istinu i Pravdu neprestano sučeljavao svoja religiozna polazišta i životna iskustva, vraćajući se uporno na religiozne teme i teološka pitanja, problem zla i ljudsku sudbinu. Suza i bol duboko su ga dirale, pravda i nepravda morile. Sumnjičavo je pretraživao uzroke.“ (Šimundža, 2004: 75)

Karlič također spominje Kranjčevića u svom priručniku za kristologiju:

„Na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće stvarao je jedan od najvećih hrvatskih pjesnika, S. S. Kranjčević (1865. – 1908.), koji u svojim pjesmama često razmišlja o odnosu između Boga i čovjeka, o ljudskoj patnji, o eshatologiji, o Isusu Kristu ... Kada pjeva o Nazarećaninu, temelj i nadahnuće mu je Sveto pismo, ali i životna situacija u kojoj se čovjek (ili sam pjesnik) nalazi. S tim u vezi zanimljiv je Kranjčevićev pjesnički paralelizam između Isusa Krista i pjesnika: i jedan i drugi su u isto vrijeme i mučenici i tješitelji, žrtve i otkupitelji ...“ (Karlič, 2009: 38)

Za života Kranjčević je objavio samo tri zbirke pjesama iz kojih je vidljivo da prate i određena tri razdoblja njegovog života kako to objašnjava Šimundža, *„ (...) koja se tiču pitanja smisla i besmisla (Bugarkinje, 1884.), pitanja Kristove žrtve koja ujedno označuju i središnji dio njegove kristologije (Izabrane pjesme, 1898.) te sudbinskih problema (Trzaji, 1902.)“* (Šimundža, 2004: 74).

Kranjčević je bio pjesnik humanist, zalagao se za socijalnu pravdu. Stoga nas ne treba iznenaditi činjenica da je središnji motiv, središnja osoba u njegovu pjesništvu upravo osoba Isusa Krista. Vidljivo je da Kranjčević daje jasnu sliku s jedne strane o Isusu Kristu, a s druge o Crkvi te time odvajajući Krista Boga i Krista čovjeka, kao što je već spomenuto. Kroz svoje pjesme povezuje Kristovu muku s mukama svijeta u kojem on živi, s patnjama ljudi koje gleda i Šimundža izdvaja:

„Smatrao se pjesnikom – prorokom kojeg je sam Bog poslao. Stoga, iako je svoj poziv doživljavao usudom i teretom, savjesno mu se pokoravao. Nije mogao šutjeti. Ni kad se radilo o egzistencijalnim, političkim i drugim nevoljama, ni kad su mu se nametnule metafizičke sumnje i etička protuslovlja.“ (Šimundža, 2004: 81.)

Antun Česko u svojoj studiji *Za Kranjčevića. Od arhivizacije do kanonizacije* daje prikaz triju faza Kranjčevićeva stvaralaštva čime nam osigurava kontekstualizaciju same Kranjčevićeve kristologije. Za prvu fazu, ili zbirku *Bugarkinje* navodi:

„Bugarkinje, i po vremenu objavljivanja i po svojim obilježjima, nesumnjivo, nakon sedamnaest pjesama objavljenih u onodobnim časopisima, njegov su prvijenac, ali u pokazanoj sposobnosti ne samo početničke zrelosti nego, još više, iznimnoj autoriziranoj završnosti oblikovanja vlastitog stvaralačkog fenomena na tradicionalnim zasadama, koje pjesnik svjesno prati tendirajući k arhetipskom. To jest, doduše, puna prezentacija „ranog“ Kranjčevića, kako tu etapu efektno imenuje Ivo Frangeš ako se promatra cijela zbirka kao jedno djelo, velika pjesma s mnoštvom skladno složenih nijansa i slika jednoga ljudskog trenutka. Riječ je tu, doista, da se tako izrazi – o djetinjstvu pjesnikove umjetnosti.“ (Česko, 2015: 133)

Iz Českovje studije o Kranjčevićevoj prvoj fazi može se reći da on na poseban način slijedi tradiciju, ali je s druge strane i oživljava. Kroz svoje se pjesme nadahnjivao nepravdama u svijetu koje je svakodnevno gledao i tzv. metafizičkim sumnjama i pesimističnim idejama.

Za Kranjčevićevu drugu fazu, ili zbirku *Izabrane pjesme*, Česko navodi:

„A Kranjčević, onakav kakvim se očituje, kakvim se objavljuje tom drugom svojom zbirkom, koja je ocijenjena zbirkom velike njegove poezije – znatno je promijenjene fizionomije; nije to posve onaj pjesnik ni Zavjeta, ni Noći na Foru, pa ni Bugarkinja u cijelosti. Tih gotovo četrnaest godina ostavilo je dubokoga traga na pjesnikovoj ljudskoj i stvaralačkoj konstituciji.“ (Česko, 2015: 172)

Jože Pogačnik se bavio kontekstualiziranjem Kranjčevića u vremenu hrvatske moderne te dolazi do zanimljivog zaključka o cilju Kranjčevićevog stvaranja, osobito u drugoj fazi:

„Ovakvo je nezadovoljstvo stvarnošću eksplicirano na području religije, filozofije, književnosti i, prirodno, društva i njegova povijesnog trajanja. Kranjčević stoga predlaže čovjeku, vremenu i svijetu da uđu u sebe i da u svojoj subjektivnosti potraže onaj tajni izvor koji će učvrstiti život n novim osnovama. Pošto je, prema njemu, objektivni prostor zloupotreba, a aktualno vrijeme laž, razumljiv je i pjesnikov silovit obračun u koji se upušta.“ (Pogačnik, 1991: 44)

Dakle, Pogačnik smješta Kranjčevića u modernu hrvatsku poeziju tako što naglašava da je glavna karakteristika modernog pjesništva „tematiziranje drame subjektivizma u suvremenom svijetu“ (Pogačnik, 1991: 44). Ta je drama intenzivna i eksplicitna naročito u temi pjesništva. Nadalje, Česko daje pregled i Kranjčevićeve treće faze, tj. njegove posljednje za života objavljenje zbirke *Trzaji*:

„Jer, kako je već rečeno, Trzaji jesu Kranjčevićev disidentski čin. Kao da je tim pothvatom htio, suprot sebi diviniziranomu, tek tad priznatomu u Hrvatskoj temeljem Matičina izdanja – pokazati sebe najintimnijeg, iskonskog. I kao da je to bio obračun sa svime i svima, pa i s onim samim sobom sebi nametnutim, zadanim tradicijom nacionalnim bardom. Otkriće je to, bez svake sumnje, jednoga novog pjesnika Kranjčevića, dosad znanosti nepoznatoga.“ (Česko, 2015: 192)

Lada Žigo Španić u svom članku „Bog u hrvatskoj književnosti – od rezignacije do empatije“ predstavlja Kranjčevića kroz refleksije hrvatskih pisaca 20. stoljeća o njegovu odnosu s Bogom:

„Pun je moralnoga patosa i nemoći pred nepravdom – on je gorki pesimist kojemu je neljudska realnost rastrojila svijet Božjega idealizma. Dramatično raspet između vjere u Boga i demona sumnje ('priroda sebe ždere i gradi, gradi i ždere, svijet se vrti u sakatoj ruci'), Kranjčević je ostao bolećivo kršćanski pjesnik, kako ga je nazvao Tin Ujević, pjesnik koji 'nejasno i mutno, ali nepokolebljivo i trajno vjeruje u Boga', kako je napisao Miroslav Krleža u eseju O Kranjčevićevoj lirici.“ (Žigo-Španić, 2017)

4. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI *BUGARKINJE*

Objašnjenje naslova prve Kranjčevićeve zbirke nudi Antun Česko u svojoj studiji *Za Kranjčevića. Od arhivacije do kanonizacije riječima*:

„Naime, od svojega Zavjeta on biva u kontinuitetu, iz zbirke u zbirku, istodobno i pjesnikom patnje i pjesnikom pobune protiv te patnje. To je ono, kako ga sam imenuje – njegovo vječno tugovanje i 'bugarenje', njegov plač, njegova suza – jedina mu zvijezda-vodilica – i to ne samo, kao u preuzetoj tradiciji, zbog sudbine svoje Hrvatske, svojega naroda, nego i svojega doma, svojega Nehaja, svojega Senja, pa i čovječanstva i čovjeka u svoj toj do paradoksa neshvatljivoj, stradalničkoj povijesnoj osuđenosti na patnju, bol, sve do upitnosti smisla postojanja.“ (Česko, 2015: 74)

Bugarkinje sadrže najmanje religioznih motiva, većinom prevladavaju rodoljubni, socijalni, misaono-refleksivni i društveno-politički. Vjerski se osjećaji najviše prepoznaju tamo gdje se isprepliću s rodoljubnom tematikom kako bi podigao što više taj narodni duh.

Bugarkinje, dakle, ne sadrže konkretne kristološke motive, no zbog tematizacije pjesnikova odnosa prema vjeri, izdvojene pjesme služe kao kontekstualizacija onih pjesama gdje će kristološki aspekti doći do potpunijeg izražaja.

Tako pjesmom „Radniku“ započinje Kranjčević u poeziji ono što je za njegovu poeziju karakteristično, a to je kršćanska vizija svijeta njegovoj vlastitoj viziji. U pjesmi se da očitati Kranjčevićeva spoznaja da je ljudstvo pozvano da u znoju svojega lica izgradi pravedniji svijet u kojemu, kako Mladen Dorkin navodi:

„ (...) čovjek se neće odlikovati ropskom poslušnošću, već poticajnom radoznalošću svoga božanskog duha u težnji da se vine do zvijezda; kršten mukom, radom i stvaralaštvom da bude ono što odlikama svoga božanskog duha i ljepotom srca jest. Tako Kranjčević spašava dostojanstvo roda ljudskog, a povijest čovječanstva doživljava kao jedan živi proces, kao jedno vječno kretanje i zbivanje u kome se ljudstvo, u čežnji za zemaljskim rajem iskupljuje radom i borbom.“ (Dorkin, 1998: 36)

Radnik je predodređen ne samo za dovršenje, već za poboljšanje plana; on je kao veza neba i zemlje:

*Ti si mučne trebao duge vijeke,
Rasklimne točkove da mu središ,
Ne – lebdeći lagano povrh voda –
Ljubeći zemlju!*

(„Radniku“, 2013: 8)¹

Kranjčević ovom pjesmom oblikuje lik sustvaraoca; čovjek je uvijek u aktivnom odnosu prema sili tj. prema Bogu.

Kako ističe i Šimundža „već tada mladi Kranjčević osjeća duboki nesklad između čovjeka i njegovih snova, povijesne stvarnosti i ontičke danosti“ (Šimundža, 2004: 74). Na vidjelo izlaze različita pitanja, sumnje i optužbe. Ipak, usprkos tim gorkim sumnjama, Kranjčević se u *Bugarkinjama* uporno obraća Bogu, gleda ga kao pomoć i zaštitu. Toliko se predaje Bogu da se odlučuje ići i korak dalje tako što odlazi u sjemenište. No, ubrzo se odriče svećeničkog zvanja:

Tumarah tobom sit i presit hljeba,

Al gladan sreće, mira i počinka,

Ne moguć stišat bure svoje Krvi...

(„U katakambah“, 2013: 52)

Kako i Šimundža spominje, u tim se stihovima „čuju odjeci budućih nemira, no vjera mu je još uvijek netaknuta.“ (Šimundža, 2004: 78). Biblija mu biva osloncem, a Bog jamac da će na kraju pravda ipak biti ostvarena:

I skočih, planuh: Zar da samac lutam,

Bez svete misli, što me jačit može,

Da suze ronim i da čemer gutam,

je l' tražiš to, ti svevideći Bože?!

Oj, daj mi ono, o čem mi se snilo,

Oj, daj mi svijet moj, da me lavom stvori;

Što kruži mene, to je mrtvo, gnjilo,

Života daj, il mrtva tuj me sori!

(„U katakambah“, 2013: 53)

Pjesma je važna za razumijevanje daljnjeg razvoja pjesnikove kristologije, iako u njoj nema posebno naglašenih kristoloških aspekata. Vezana je uz njegovo osobno iskustvo u doba studija u Rimu. U tom mračnom ozračju katakombi, pjesnika prožima duboka melankolija koja se kasnije pretvara u ushićenost kada ugleda mladi ljubavni par. Tu mu postaje jasno da svećenički poziv ipak nije za njega, no njegova vjera nije poljuljana.

¹ Od sada pa nadalje Kranjčevićeve pjesme iz zbirke *Bugarkinje* citiramo prema ovom izdanju: Kranjčević, S. S. (2013) *Bugarkinje*. Zagreb: Fortuna.

U pjesmi „Tajna moć“ vidljiv je njegov subjektivni osjećaj Božje prisutnosti, koji je važan za daljnji razvoj Kranjčevićeve kristologije:

*Kad bi po sto puta
kob me strla ljuta,
Tad oćutim pomoć blagu,
Gdje mi daje snagu.*
(„Tajna moć“, 2013: 112)

Kroz svoje se pjesme u ovoj fazi nadahnjivao nepravdama u svijetu i tzv. „metafizičkim sumnjama i pesimističnim idejama.“ (Šimundža, 2004: 113).

U ovoj fazi Kranjčević se suočava s vlastitom egzistencijom pokušavajući se ljubavlju osloboditi svega lošega što joj je zajedničko s drugim ljudima. Primjer za to je pjesma „U ponoćje“ koja sadržava jednu bolnu meditaciju traganja za samim sobom, za osloncem u Bogu, što će utjecati kasnije na razvoj njegove kristologije:

*Spominjem se ljudskog gr'ieha
I krvave one jave,
Odurnog im grohot-sm'ieha
Gdje nedjelo svoje slave!
Sve mi sgazi noga kleta,
Al oprosti Bože krivim;
Tek mi ljubav osta sveta,
Za nju moram još da živim!*
(„U ponoćje“, 2013: 103)

Ovdje imamo parafrazu Kristovih riječi *Oprosti im, Oče, jer ne znaju što čine!* (Lk 23, 34-35). Tu nalazimo aluziju na biblijski tekst, što je jedno od osnovnih obilježja modernosti. Ovdje se konstruktom lirskog subjekta obraća u prvom licu jednine. Pavličić u svom radu *Lirika hrvatske moderne* naglašava bitno obilježje:

„Moderna se poezija suočava s problemom mjesta i uloge autora u pjesničkom tekstu. On ima nekoliko lica. Ponajprije, empirijski autor ima nekakvu društvenu ulogu koja mu je priznata – ili zadana društvenim konvencijama; čitatelj za tu ulogu zna, a pisac je pišući nekako podrazumijeva. Ta je uloga prešutnog sporazuma što se sklapa između autora i recipijenta, ali uvjeti tog sporazuma variraju od poetike do poetike i od jedne do druge pjesničke škole.“ (Pavličić, 2001: 16)

Ovdje, kao bitan kristološki aspekt imamo to izravno poistovjećivanje s Kristom. Lirski subjekt uzima Kristove riječi te se tim riječima obraća Bogu. Pjesnik se, dakle, unutar spomenutoga

prešutnoga sporazuma, poistovjećuje s Kristom jer i sebe smatra patnikom koji nosi cvjetnu krunu i kroči trnovitim stazama. Motiv *ponoćja* je motiv početka tjeskoba, noći koja u pjesniku izaziva nemir. Pjesnik spominje *zoru* u kontekstu biblijskog motiva uskrsnuća:

Ustrajat ću – i dosad sam čeko;

Tek je ponoć – zora je daleko...

(„U ponoćje“, 2013: 103)

Ovo prvo razdoblje se više može gledati kao najava vjerskih rasprava i kao jedan dobar temelj za stvaranje pjesnikove kristologije. U ostalim dvama razdobljima pjesnik svoje sumnje, pitanja, pa i samu vjeru još više produbljuje, svoj odnos s Kristom još više ističe te sve više razvija svoju kristologiju. No razdoblje obilježeno zbirkom *Bugarčinje* tek nagovješćuje pitanja i sumnje koje će ga kasnije još intenzivnije suočavati s vlastitim patnjama pri čemu će ih tada sagledavati kroz Kristovu patnju. Za tu prvu zbirku Česko ističe da je:

„ (...) nastala u vrlo kratkom vremenu, bez veće mogućnosti za preradbe, pa se sadržajem i ukupnošću ostvarene strukture pjesme doimaju kao jedinstvena velika pjesma – zapravo su spontana epopeja o doživljaju sveukupnosti svijeta s kojim se sučeljava pjesnik.“ (Česko, 2015: 92)

Ovdje započinje svoju kristološku problematiku koju sužava na 'sukob' dviju metafizika: „Božju (metafizika idealnog) i realnu (metafizika svijeta, stvorenog)“ (Schonborn, 2008: 211). Daniel Miščin u svojoj studiji *U stih upisana metafizika* (2004) ističe dvije bitne kategorije religijskih tema kod Kranjčevića koje su također važan temelj za kasnije njegovu kristologiju. To su „Bog kao jedini smisao naše borbe na zemlji te vjera u providnost. One se međusobno nadopunjavaju i stoje čvrsto jedna uz drugu.“ (Miščin, 2004: 114).

Kranjčević kroz svoju poeziju prihvaća svoj „poziv“ pjesnika – proroka. Durić i Vukelić u svom radu „Topos iznimnog pojedinca u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića“ bave se pojmom pjesnika proroka u Kranjčevićевой poetici te objašnjavaju:

„Prema suvremenoj definiciji, prorok je osoba koja preko božanske inspiracije objavljuje božanski nadahnete poruke. Vidljiv je pomak k složenijem razumijevanju Nadčovjeka; od radnika se razvija do statusa stvaraoca, da bi se uspeo na razinu proroka, onoga koji ima moć donositi nove zakone razbijajući stare. Prorok je u službi čovječanstva. On je usmjeren na rad za opće dobro. Sukladno tomu, očekuje odziv, reakciju i odgovor na svoj poziv ili pitanje.“ (Durić – Vukelić, 2011: 61)

Zbirka *Bugarkinje* ne sadrži toliko kristoloških motiva koliko nas upoznaje s Kranjčevićevim nemirima, sumnjama i unutarnjim borbama kroz koje daje prikaz svojega odnosa s Kristom i nagovješćuje njegov budući razvoj u sljedećim fazama.

5. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI *IZABRANE PJESME*

Prvo razdoblje Kranjčevićeve poezije – zbirka *Bugarkinje* – najavilo je već neke intimne pjesnikove religijske dvojbe koje je drugo razdoblje – zbirka *Izabrane pjesme* produbilo. Kako i Šimundža spominje, *Izabrane pjesme* su mu „poetski zrelije i misaono konzistentnije negoli *Bugarkinje*“ (Šimundža, 2004: 86). Protkane su religioznim kontroverzijama i sudbinskim pitanjima. U ovoj zbirci važno je prvo spomenuti poznati Kranjčevićev triptih – „Misao svijeta“, „Ressurrectio“ i „Zadnji Adam“ – kako bi što jasnije bila definirana njegova kristologija. Te tri pjesme Česko naziva katarzičnim pjesmama:

„(...) kao da je mistični triptih uprizorenja svekolike mitske drame na pozornici čovječanstva: i katarza uspona do objektivacije novoga, čovjekova zemaljskog raja i katarza posvemašnjeg pada. I ne sličiti li to na pjesnikov dies irae, na mogući samoobračun Kranjčevićeva poetae vatesa – zapravo i posljednje sučeljenje dvaju samozadanih mu mesijanstava, a time i svjetova – onog fikcijskog i onog mitskog.“
(Česko, 2015: 176)

Kao što je već prethodno spomenuto, bitan temelj njegove kristologije su proživljene tjeskobe. Cijela mu je kristologija zasnovana na tjeskobnim egzistencijalnim pitanjima, na razmišljanju o vlastitoj sudbini, o patnji u svijetu te uspoređuje tu patnju s Kristom. Šimundža spominje zanimljiv detalj:

„Pritom je birao motive u kojima prevladavaju skeptična pitanja o čovjeku i njegovu stanju, svijetu i kaosu, smrti i životu – prirodi koja, kako kaže, sebe ždere i gradi, gradi i ždere. Ljudski ga je položaj tištao i zbog njega je prkosno otklanjao sve što se nije uklapalo u njegova osobna shvaćanja. Na taj je način devedesetih godina polako ali sigurno tonuo u neizbježne sukobe i sumnje. Smisao i sreća sve više su mu postajali prividom, a kaos i nesreća zbiljom. Stvaranje svijeta mu je postajalo etički upitno, a nada u pozitivna rješenja i humaniziranje društvenih odnosa obična varka.“ (Šimundža, 2004: 87)

Stalno su prisutna pitanja o nepravdi u ovome svijetu te misao o uzaludnom stvaranju ovoga svijeta koji je pun zla i patnje. Dakle, kriza počinje proučavanjem kozmičkog nereda, a ta kriza se može definirati kao prvi stup njegove kristologije. Kao dokaz tome uzima se pjesma „Eli! Eli! Lama azavtani?!“ Sam naslov pjesme prikazuje najteži trenutak Kristova života. Agoniju koju je Krist podnio za čitav svijet završava na križu, a tim riječima pokazuje se patnja čovjeka koji se u svojoj mucii osjeća usamljen. To je bio slučaj i kod Kranjčevića. Opisuje bijedu, muku, agoniju svijeta u kojemu živi i pita se čemu uopće ta Kristova patnja kad svijetu dolaze sve crnji, tamniji dani, dani muke i gorčine:

*Na Golgoti je umro i svijet za to znade,
Al od te žrtve davne još ploda ne imade.
I vijekovi su prošli daleki, strašni, crni,
Osušila se krvca i suha još se skvrni.*
(„Eli! Eli! Lama azavtani!?” 1996: 67)²

Stvarnost ga čini tjeskobnim. Sad se već da primijetiti da on na život gleda kao na jedno prolazno stanje kojim se dolazi do spasenja. Kranjčević uzima povijesni događaj Isusova života. On personificira povijest poistovjećujući je s ljudima koji su osudili najvećeg pravednika, samog Bogočovjeka i to čine kroz povijest sve do naših vremena.

*Prošetala se povijest u sramotničkoj halji,
I što smo nebu bliži, sve od neba smo – dalji!*
(„Eli! Eli! Lama azavtani!?” 1996: 67)

Važno je uočiti to da se Kranjčević ovdje odnosi kolektivu. Promatra čovjeka u sjeni kolektiva. U takvom okruženju čovjek ne ostvaruje ono ljusko u sebi. Tematizira taj kolektiv u kojemu je uvijek prisutan nemir:

*U ime čovječanstva i bratstva i slobode
Počeše krvno kolo da bezbožnički vode...*
(„Eli! Eli! Lama azavtani!?” 1996: 68)

U tom stihu prisutna je misao o pozitivnim ljudskim idejama koje kroz neko vrijeme postanu ljudske ideologije u ime kojih se ljude ubija.

Kranjčević u ovoj pjesmi spominje jedan zanimljiv detalj koji se odnosi na krađu Kristovih čavala koji bi u toj pjesmi bili simbol materijalizma i pohlepe ovoga pokvarenog svijeta koji Isusu nije dopustio ni da dostojno ode u smrt, već su pokrali i ono zadnje što je bilo njegovo – njegov križ. Iz toga daje prikaz gladi i neimaštine, siromašnih ljudi – glavnog problema u svijetu koji se provlači kroz povijest, a prisutan je i danas. To je vidljivo u desetom stihu:

*A pokraj krvi davne i ispod drva suha
Sve milijuni vape: O pravice, o kruha!*
(„Eli! Eli! Lama azavtani!?” 1996: 68)

Kranjčević u ovoj pjesmi svoju kristologiju gradi tako što upućuje na besmisao Kristove žrtve. U prvom nas planu i već u prvom stihu navodi na razmišljanje je li Kristova žrtva, kako on kaže, „pala il' kasno ili rano?” (Kranjčević, 1996: 67). Time potiče na razmišljanje o samom

²Od sada pa nadalje Kranjčevićeve pjesme iz zbirke *Izabrane pjesme* citiramo prema ovom izdanju: Kranjčević, S. S. (1996) *Izabrane pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska.

smislu Kristove žrtve koja je trebala biti spasonosna. Vidimo da Kranjčević svoju kristologiju gradi iz srži Kristova života. Ne ide od početka, već uzima središnji dio, a to je pashalni misterij, tj. Kristova muka i smrt. Gledajući patnju i gorčinu u svijetu, očekivano je da će prvo posegnuti za usporedbom s Kristovom patnjom za koju je, kao pravi kršćanin, vjerovao da je podnesena za spasenje ovoga svijeta. Svijet bi po njemu morao dolaziti do neba gledajući Krista na križu, njegovu patnju koja je podnesena za nas, ali on uviđa da je svijet daleko od tog spasenja:

I gleda gdje su ljudstvu sve gori crni dani,

I plače: Eli! Eli! lama azavtani!?

(„Eli! Eli! Lama azavtani!?!“, 1996: 69)

U ovom drugom razdoblju Kranjčević sve više krivi Boga za sve što se događa u svijetu. Šimundža spominje:

„Ljutilo ga je što postoji zlo, nepravda, nesklad i nasilje u svijetu, a još više to što se ono ne može iskorijeniti. Znakovito je da se cijelo vrijeme uzajamno buni i vjeruje; svijet promatra i doživljava kršćanski, a opet oštro nastupa i prosvjeduje.“ (Šimundža, 2004: 93)

Dakle, kao što je već spomenuto, njegova kristologija kreće od promatranja svijeta i patnje u njemu. U pjesmi „Eli! Eli! lama azavtani!?!“ to čini iz perspektive Krista na križu. Upoznaje Krista u njegovoj najvećoj boli koju uspoređuje sa svjetskom boli. Kristologiju razvija od onoga najbolnijeg, prijelomnog trenutka Isusova života – smrti na križu. Kroz patnju Krista, Kranjčević pokazuje patnju „malog“, prosječnog čovjeka te traži pravdu za takve ljude.

U pjesmi „Dva barjaka“ kroz trinaest strofa vidi se Kranjčevićovo izravno kritiziranje Crkve. Dakle, svoju kristologiju dalje gradi na Kristovom narodu, tj. Crkvi kojoj je glavna zadaća nastaviti Kristovo spasenjsko djelo, ali to ne čini.

Već u drugoj strofi Kranjčević spominje zanimljiv detalj – *crvene krste* – koji simboliziraju križare, a spominje ih u kontekstu prolijevanja krvi u ime Boga:

O svetoj zveknu zemlji ko strta ljutica guja,

A krstar zapjevo glasno: Hosanah! Aleluja!

(„Dva barjaka“, 1996: 77)

Zatim spominje mjesto Kristove muke – Golgotu. Tu je prisutan pjesnikov gorki sarkazam prema Crkvi koja je vodila križarske ratove u ime Krista:

Golgoto, lavovi to su podno spomena tvoga;

Oni su pili čašu vjerskog oduševljenja

I ubit će u ime – Boga!

(„Dva barjaka“, 1996: 77)

. On zatim uzima lik Krista na križu koji gleda sve te leševe te s križa jeca:

*I on je pogledo s krsta i vidje ulice mile,
Kud je djetetom luto, mila ga tražila mati,
Bijele viđa ruke što su mu vijenac vile
Proročkom gradu na vrati!
Maslinsku goru vidi, i krv si pokapanu.
I kamen onaj kruti, o kojem srvan pade,
I prvu šibu ćuti i zadnju smrtnu ranu,
I sve što ljudstvu dade.*

(„Dva barjaka“, 1996: 78)

Pjesma je sastavljena kao kritika Crkvi, Kristovom vidljivom tijelu, koja bi trebala izvršavati dane joj zapovijedi te ostalima naviještati Kraljevstvo Božje koje je i sama primila kao navještaj. Nasuprot tomu, Crkva je dopustila prolijevanje ljudske krvi u ime Boga udaljivši se od ideala koji je Isus ostavio. Kranjčević je koristio biblijske motive kako bi što jasnije prikazao te strahote koje su se onda događale u Crkvi, a koje su ugrožavale njezino dostojanstvo. Kristologiju je sada proširio na neke nove vidike. Sada izravno kritizira kolektiv. Kako bi upoznao Krista, Kranjčević prvo sagledava svoju stvarnost, vrijeme u kojem se nalazi te probleme koje to vrijeme nosi:

*Davno su prošla doba, svetu kad riječ reče,
Al gleda: krvca teče, premnoga suza kapa,
U srcu šiljak oštri reže i pali i peče,
Čuje još uvijek zvek srebrnjaka –
A tko bi katkad došo vrh njegove svete gore,
Umjesto vjere odnio bi komad krstove kore!*

(„Dva barjaka“, 1996: 79)

U pjesmi „Ressurrectio“ nalazi se poznati slogan *jedinstva, bratstva i slobode* što upućuje na to da je polazišna tema te pjesme Francuska revolucija. Kranjčević u ovoj pjesmi spominje borbu za slobodu, koja je bila glavni pokretač Francuske revolucije. Dakle, Kranjčević svoju kristologiju dalje gradi uzimajući jedan povijesni događaj koji je od velike važnosti za čovjekovu slobodu i dostojanstvo. U tu borbu koja se proteže kao tema cijele pjesme, Kranjčević uvodi zanimljivu figuru koja predstavlja jedinstvo, a riječ je o figuri Isusa Krista:

*Stresla su se silna rebra; neko pada, neko kleca
Vrh gomile stoji samo jedan čovjek na lik sveca.*

*Niti kleca niti pada, već granitna kao stijena
Stoji velik usred grada od olova ražarena.*

(„Resurrectio“, 1996: 81)

Zanimljiva je tema koja se provlači kroz pjesmu – jedinstvo, bratstvo i sloboda – i zanimljiv je glavni „vođa“ tih triju temeljnih stvari dostojanstva čovjeka na zemlji, a to je Isus Krist. Ovdje je Kranjčević dao jasnu sliku osobe Isusa Krista kako ga on gleda. Isus je za njega jedini izvor tog jedinstva, bratstva i one prave, istinske slobode koju ima svaki čovjek i čija se egzistencija temelji na toj slobodi. Dakle, Kranjčević prihvaća ulogu Isusa koju nalazimo i u Bibliji, a to je da je Isus, kao Spasitelj i Otkupitelj, vođa naroda među koji je sišao. Kranjčević je ovdje svoju kristologiju doveo do toga da je Isusa – biblijsku temu, spojio s povijesnom temom. Dao je prikaz svoje slike Isusa, što će kasnije pomoći u razumijevanju njegova daljnjeg razmišljanja i odnosa s Kristom. Središnji dio pjesme je, kako navodi i Šimundža „Isusovo uskrsnuće, što ukazuje i značenje naslova pjesme.“ (Šimundža, 2004: 92). On Kristovo uskrsnuće stavlja u centar jednog od važnijih povijesnih događaja – Francuske revolucije:

*Iz neznana da je došo i u neznan da se vinu,
Ko meteor što na časak rasvijetli pomrčinu.*

*Gledahu mu sjajnim tragom, izdisahu lako, tio:
Hrist je ovo s križa sašo, sad je evo u nas bio!*

(„Resurrectio“, 1996: 82)

Daljnji razvoj Kranjčevićeve kristologije obilježava pjesma „Zadnji Adam“ gdje se u 12 strofa dotaknuo teme sudnjega dana, tj. apokalipse. To je jedno od ključnih temelja njegove kristologije – pitanje besmisla čovjekova postojanja. Adam u ovoj pjesmi simbolizira cijelo čovječanstvo. Kranjčević uzima biblijsku sliku Adama kao prvog čovjeka, a u pjesmi je Adam prikazan i kao zadnji čovjek. Iz ove pjesme ne može se iščitati neki očiti kristološki aspekt, nema spominjanja Krista, no imamo spominjanje krsta:

*Al gle! s daleka sjevera onamo
Na polutnik se silna santa sklize.
Niz led i snijeg prašti amo – tamo
I juri sve to bliže.
A na njoj čudnim odrazom se sije
Sred pustog leda ukočeni krst,
Sa Svetog Petra možda il Sofije
Oborio ga sverazorni prst.*

(„Zadnji Adam“, 1996: 72)

Egzistencijalno pitanje se sagledava kroz Adamov život. Gledanje na svoju vlastitu egzistenciju na ovome svijetu važno je za daljnji razvitak odnosa prema Kristu, koji je za njega *vođa* cijelog čovječanstva kao što je prikazano u pjesmi „Resurrectio“. U ovoj pjesmi da se uočiti njegov jasan pogled na pitanja smisla čovjekova postojanja. I kako Šimundža navodi:

„ Nije, dakle, riječ, pa ni u Zadnjem Adamu, iako je krajnje diskutabilan, o vjeri i nevjeri, koliko o Kranjčevićevim razmišljanjima o čovjeku kroz religiozno – biblijska motrišta i misaono – osjećajne doživljaje novootkrivenog zakona planetarne entropije.“
(...)

„Zaustavimo li se na tom pitanju u okviru naznačenih kontroverzija, vidjet ćemo kako je Kranjčevićklasičan primjer kršćanskog mislioca koji svijet shvaća holističko – kreacionistički, u stvari teološki, i istodobno subjektivistički, u svjetlu svojih misli i osjećaja.“ (Šimundža, 2004: 104)

Za daljnji razvoj kristologije važna je pjesma „Golgota“ koja je zapravo Kranjčevićeva molitva, što znači da sada polako daje uvid u svoj unutarnji odnos s Kristom. Glavna tematska okosnica u pjesmi je izdaja Krista kojom Kranjčević, zapravo, osvještava ljudima njihove grijeha i nemarnost za Krista. Tu se najviše vidi i njegov „poziv“ kao *pjesnik prorok* da upozorava ljude na njihovu grešnost. Svoju kristologiju ovdje gradi na način da razgovara s raspetim Kristom, moli ga da pokaže ljudima *pravo sunce*, odnosno, pravi put kojim im je hoditi. Time pokazuje i svoju vjeru da Krist može jedini ljude izvesti na pravi put i da je on *vođa*:

*O, Gospode, tvrdo li je,
Teško drvo na kom jesi;
O, Gospode, moli za nas,
Kad budeš na nebesi'.
Zapadoše ideali,
Kud se naša noga vere,
Pokaži nam pravo sunce;
Miserere, miserere!*

(„Golgota“, 1996: 40)

U toj je pjesmi bitan motiv teškog drveta, križa, odnosno tereta koji je nosio. Kranjčević prihvaća simbol križa, kako i Schönborn u poglavlju o otkupljenju spominje – to je ljudski teret koji je „Krist uzeo na sebe, nosio ga te umro na tom teretu križa, ali sve za otkupljenje i spasenje svijeta.“ (Schönborn, 2008: 111). Bitna je ta njegova molitveno-pasijska pjesma jer, kao što objašnjava Šimundža:

„Ti pasionsko-molitveni stihovi najbolje osvjetljavaju toplinu Kranjčevićevih humanih i religioznih promišljanja, širinu srca prema Bogu i čovjeku. Pred očima mu je Kristov križ i ljudske nevolje. Zbog toga dva puta ponavlja miserere.“ (Šimundža, 2004: 109)

Kristov lik doživljava kao nadljudski, nadrazumski, nešto uzvišeno i vrijedno štovanja. To je vidljivo u više pjesama, a jedna od njih je „Hristova slika“. Kristologiju ovdje razvija tako što daje kritiku Crkvi zbog njezinog odnosa prema Kristu. U Crkvi vidi suprotno od onoga što je Krist naučavao i kakvu je Crkvu utemeljio i ostavio. I u ovoj je pjesmi vidljivo njegovo protivljenje vlasti i materijalizmu koje je gušilo ono vrijedno u Crkvi, kroz motiv skinuta osmijeha s Kristova lica:

*Al jednoga onda dana podigoše tamo ljudi
Katedralu silnu, divnu, a otada sunce nije
Prodirati više moglo da Hristovu glavu ljubi,
Od zidova načičkanih i tornjeva ledenijeh.*

I sad Hristos mrtvo visi – na usnama nema smiješka (...)

(„Hristova slika“, 1996: 96)

Kranjčeviću smeta ta raskoš koja u ovoj pjesmi predstavlja crkvene velikodostojnike. Oni uništavaju zbog svojih potreba onaj sjaj koji mora uvijek sijati, a to je sam Krist. Vidljivo je da Kranjčevićeva kristologija iz pjesme u pjesmu raste i razvija se novim smjerovima.

U zbirci *Izabrane pjesme* Kranjčević upotrebljava tzv. lik „zamišljanoga Krista“ (Karlić, 2009: 34). Njime je dao pregled stanja u vremenu u kojem živi odnosno daje kritiku kolektivu („Dva barjaka“ i „Hristova slika“), promišljao o ljudskoj bijedi koja je prisutna kroz sva vremena („Eli! Eli! lama azavtani!?”) te donio svoju osobnu molitvu i vlastitu prezentaciju kristološke tematike („Golgota“)

6. KRISTOLOŠKI ASPEKTI U ZBIRCI TRZAJI

U *Izabranim pjesmama* Kranjčević je jasno izražavao svoje prosvjede, nemire i sumnje te na temelju toga, promatrajući Kristov lik i stavljajući u središte njegovu osobu i djelovanje, stvarao svoju kristologiju koja se u trećem razdoblju nastavlja inventivno razvijati. Ovdje nalazimo intimnu poeziju punu mračnih tonova i nemira koji dovode do pjesnikova potpunog

klonuća i odustajanja. Treće razdoblje ili zbirka *Trzaji* donosi potpuno Kranjčevićevo razočarenje u ovaj stvarni svijet. Šimundža tako opisuje njegovo treće razdoblje:

„Dok su Izabrane pjesme svjedočanstvo Kranjčevićevih prosvjeda i sumnja, Trzaji (1902) su odraz konačnih razočaranja i krajnjeg odbijanja ljudskog položaja i konkretnog svijeta. Sve ga je vrijeđalo i uznemiravalo. Emocionalnim mu se doživljajima i meditativnim nemirima s vremenom pridružila i neizlječiva bolest koja ga je i fizički i psihički mučila.“ (Šimundža, 2004: 96)

Treće razdoblje i dalje prate razne sumnje, egzistencijalna razmišljanja i nemiri. Božidar Petrač u svom članku „Duhovne odrednice hrvatske književnosti“ tematizira egzistencijalni nemir kao obilježje modernizma u Kranjčevićevom pjesništvu:

„Kranjčević je, dakle, rezimirao baštinu, otvorio i najavio novo doba, doba velike egzistencijalne zebnje i kolebljive vjere, doba očajanja i nade, doba uspjeha i poraza. Stoga je mogao napisati s jedne strane pjesmu Radniku (kršćanski nadahnutu!), s druge Zadnjeg Adama, s jedne Misao svijeta i Mir vam!, s druge pak mračnu pjesmu Po pučini. Nikada do Kranjčevića nisu u našoj književnosti u tolikoj sljubljenosti zajedno živjeli oprečni osjećaji. (Petráč, 1995: 89)

U ovom trećem razdoblju Kranjčević pokazuje sebe najintimnijeg, iskonskog. Još u drugom razdoblju, kao glavna tematska okosnica njegove kristologije nalazi se otkrivanje toga da je „sve sanja pusta, / sve umišljeni raj“ (Kranjčević, 2017: 94) koju nalazimo u zbirci *Trzaji*. On gleda na ljudsku slabost, siromaštvo i u odrazu Kristova lika nalazi utjehu. U trećoj fazi Kranjčević prikazuje više svoja pesimistična promišljanja. U pjesmama se osjeti prepuštanje sudbini i sve se manje trudi da nađe smisao egzistencije na ovome svijetu:

*Sve, sve je sanja pusta,
Sve umišljeni raj,
Gdje suza suzu guši,
A uzdah uzdisaj.
A ti si harfa samo
Kroz koju tuži sv'jet,
I sve je tvoje cvalo
Za pogrebnički cv'jet!*

(„Ah sve je sanja pusta“, 2017: 94)³

Bitan je simbol križa, krsta, koji ovdje spominje u pjesmi „Pogled na zvijezde“ što ga čovjek, pojedinac, nosi kroz svoj život te je na njemu prikovan. Dakle, povezuje Kristovo nošenje križa s čovjekovim nošenjem i suočavanjem s problemima kojima se dolazi do spasenja. Također kao i cijela treća faza, i ova je pjesma pesimističnog tona te unatoč tome što Kranjčević vjeruje da se prihvaćanjem našega križa spašavamo, pjesma sadržava i tu nit sumnje i pitanja smisla ljudskog postojanja:

Da krst svoj teški prteć, jedanput svjetlo danje

Obasine te iza brda

Tri koračaja napr'jed, a natrag je l' što manje,

Dok trnjem korak tvoj ševrda!

(„Pogled na zvijezde“, 2017: 101)

Kranjčević je cijelo vrijeme razapet između Krista patnika i Krista uskrsnuloga. Takvo gledanje na Krista je zapravo ogledalo samoga sebe koji se cijelo vrijeme preispituje o svojem smislu. U ovoj se zbirci dosta vidi njegov buntovna strana. Njegova kristologija sada poprima novu dimenziju koja se sve više odnosi na sami odnos prema Kristu kao rezultat već spomenutih sumnji koje su i dalje prisutne u ovom razdoblju. U pjesmi „Hrist djetetu u crkvi“ kroz sliku djeteta koje se moli Kranjčević izražava bunt prema molitvi svecima tj. *likovima starim* kako ih on naziva, te je očito da upozorava dijete da ne ostane samo na tome da kleči u crkvi i moli već da treba podnijeti žrtvu poput Krista, a to je da uzme svoj križ i pođe dalje. No ukazuje i na uzaludnost molitve ironizirajući svetačke likove i crkvene motive:

Pogji, o pogji odovud! Ne smetaj likove stare;

Ozbiljni, kameni sveci u te sa posmjehom gvire,

Majčici bl'jedoj pod križem lica se s dragosti žare,

Hihoće sav Dies irae!

(„Hrist djetetu u crkvi“, 2017: 48)

Ipak, koliko god kroz svoje pjesme prikazuje boli, patnju i očaj, ne može se reći da na ljudski život gleda kao neko lutanje bez cilja. Sumnje su prisutne više kako bi otkrio i prikazao ono svoje unutarnje što osjeća prema Svevišnjem, prema Kristu i njegovom djelu. Jasno je da vjeruje da čovjek svoj križ uzima poput Isusa, ali čovjek to radi s jasnim ciljem – da dođe u raj, dakle prihvaća biblijsku simboliku križa i patnje:

³ Od sada pa nadalje Kranjčevićeve pjesme iz zbirke *Trzaji* citiramo prema ovom izdanju: Kranjčević, S. S. (2017) *Trzaji*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.

*A da lakše u raj stigne,
Od svega ga boli glava
I u srcu crv ga žigne...
Al mu na to zv'jezda migne:
Bogu slava!
U nebo ćeš bez ljestava!*
(„Vox humana“, 2017: 103)

Pjesma sadrži zanimljiv odnos Krista i đavla. Osjeti se i dalje da vjeruje da je Krist nadređen, ali dopušta đavlu da se poigrava s Kristom, kako to i Šimundža navodi:

„Tako, primjerice, u Ah, kako gorko virnuh (1902) otkriva da mu se povjerenje u Ljubav pretvorilo u borbu između Boga i đavla, dok u Triptihu iz iste godine, u trećem dijelu, uz višestruke prizvuke i različite doživljaje, dopušta demonu da se poigrava s Kristom i optužuje Crkvu:

*(...) A miso, vječna miso plače?
Hladno je hladno u mom hramu!*

*Ja pođoh u svijet s grančicom masline,
U prstenju ste suzu mi kovali,
I sve što htjedoh – neshvaćeno
Mojim se imenom meni ruga (...) „ (Šimundža, 2004: 101)*

Dakle, u ovoj fazi Kranjčevićeve kristologije vidljivo je da su to većinom njegovi časovi bez nade, upada u beznade i tako dalje razvija odnos s Kristom. Prisutna je još snažnija kritika Crkve kao institucije. I dalje ostaje vjeran Bogu, ali iznosi sumnje i strahove kako bi dao prikaz svoje kristologije u cijelosti. U tom beznadu on je buntovan i skeptičan. No potrebno je upoznati vertikalnu njegovih misli kako bi se shvatili ti stihovi sumnje i očaja te kroz njih prepoznala njegova kristologija. Zanimljiv primjer za to je pjesma „Monolog“ u kojoj Kranjčević jasno priznaje nemire koji ga muče:

*I ako nekad stupimo tamo
Tebi pred oči, pravedni oče,
O ja ću onda drskijem prstom
Tebi pokazat idole moje,
Reći ću: Oče, ove gle ljubljah,
Ljubljah i ljubljah! A ti, o suče,
Ti ćeš se tada meni nasm'ješit,*

*Košto si često na mene gledo
Kroz šaren-dugu i bijli oblak,
Kad sam b'jesan, tražeći pravdu,
Srnuo ljutit s utrte ceste,
Vičući: čemu si ljudima u glavu
Stavio mozag⁴ – i čemu ljudi
I više: čemu li suze?!*

(„Monolog“, 2017: 30)

Dakle, zbog tih svojih unutarnjih nemira, Kranjčević se ne odriče vjere, već pada u blagi pesimizam te čezne za prvotnim uređenjem, kako je Bog stvorio ovaj svijet, te kao pjesnik – prorok upućuje na vraćanje tom prvotnom skladu. Upravo je zbog toga jasan zaključak ovog trećeg razdoblja – Krist, njegov život i djelo kao odgovor na Kranjčevićeva mnoga egzistencijalna pitanja. Njega cijelo vrijeme tišti stvarnost takva kakva je, uznemiravao ga je čovjek i uopće smisao postojanja ljudi na ovom svijetu. Krist je po njemu izvor na koji se vraćaju ti ljudi žedni odgovora, žedni pravde. Bunt je tu prisutan kako bi prikazao svijet kako ga on vidi, jer bez te slike ne bi se u cijelosti razumjela njegova kristologija.

7. ZAKLJUČAK

Silvije Strahimir Kranjčević s razlogom je veliko ime hrvatske religiozne poezije. Najviše ga je uznemiravao čovjek, pojedinac koji se, kako on objašnjava, nalazi često razapet između razuma i srca. Iz tog razloga dalo se primijetiti da je njegova poezija kroz sva tri razdoblja puna egzistencijalnih pitanja i nemira, zbog čega Kranjčević stoji na početku hrvatske

⁴ U ovom izdanju pojavljuje se oblik *mozag* pa ga tako i citiramo.

moderne poezije. Njegove sumnje su kroz tri razdoblja postajale sve jače, sve do *Trzaja*, kada pada u veliko beznađe, jer ga je mučio ovaj svijet, položaj čovjeka i nesigurnost koju je u tom svijetu osjećao. No, dalo se primijetiti da Kranjčević unatoč svim tim sumnjama i beznađu nikada nije gubio vjeru u Boga u kojemu je često pronalazio oslonac i pomoć. Kristovu muku uzeo je kao središnji događaj u svom drugom razdoblju, kako bi što jasnije prikazao muku i tjeskobu svijeta. Svoju kristologiju u *Bugarkinjama* gradi polako, upoznavajući nas čitatelje sa svojim stavovima prema svijetu i svemu što se oko njega događa. Daje nam da se prvo upoznamo s onim izvanjskim što ga je tištilo, s položajem čovjeka kako ga je on gledao (npr., pjesma „Radniku“), kako bi kasnije lakše i što preciznije razumjeli ono intimno svojim *Trzajima*. Najveći događaj kršćanske vjere, Kristovu smrt i uskrsnuće – Kristovu žrtvu, uzima kako bi izrazio glavni problem koji postoji od prošlih vremena sve do naših dana. Odnos s Kristom vidljiv je kroz sva tri razdoblja, ali nije isti. Glavno obilježje njegovih kristoloških aspekata je dvojba, pobuna, susojećanje s poniženima i socijalno ugroženima. To je vidljivo najviše u pjesmi „Eli! Eli! Lama azavtani!“, gdje njegova pitanja o smislu i besmislu dosežu višu razinu u odnosu na dotadašnju marulićevsku kristologiju u hrvatskoj poeziji s obzirom na to da ondje preispituje smisao Kristove žrtve. Vidljivo je da Kranjčević nikada nije prestao vjerovati u konačni sud i pravdu. Bio je izrazito modernistički nemiran i buntovan te je kao pjesnik – prorok kroz svoje stihove tražio smisao ljudske patnje. Očekivano je i bilo da neke stvari neće shvatiti i dokučiti te je zbog toga često upadao u nemire i stanja beznađa. Zbog toga se često naziva i jednim od religiozno najnemirnijih pjesnika. Intimno je želio da Bog promijeni ovu stvarnost. Kroz sva tri razdoblja vidljivo je da je njegova kristologija rasla i razvijala se u smjeru sve većeg traženja pravde i istine. Kroz sve tri faze vidljiv je odnos Krista i čovjeka U Kristu, bez sumnje, vidi ono čovjeku neshvatljivo i nadrazumski postavljeno, ali ne u negativnom smislu, već Krist je za njega uvijek simbol pomoći i sigurnosti, kako to kroz svoje pjesme i potvrđuje. U drugoj fazi Kranjčević donosi prezentaciju Krista koji sam dvoji o smislu vlastite patnje što je tipično modernističko preispitivanje religioznih kanona. Također, važno je osvrnuti se i na ironiju prema Crkvi koju Kranjčević donosi u svojoj zbirci *Trzaji*. Kranjčević zna koja je prvotna zadaća Crkve, no uviđa da je Crkva kao institucija daleko od svojega poslanja.

Također, zanimljivo je primijetiti kako već spomenuta Karličeva tipologija Krista vidljiva i u Kranjčevićevom religioznom opusu. Tako se u zbirci *Bugarkinje* da zamijetiti da tu Kranjčević uzima lik skrivenoga Krista jer je govor o Isusu u pjesmama iz te zbirke neizravan. Nemamo jasnih kristoloških aspekata, no prisutno je skriveno govorenje o Kristu koje nagovještava

buduće kristološke aspekte. U zbirci *Izabrane pjesme* upotrebljava lik zamišljanoga Krista. Zapravo, tu nije riječ o nekom izmišljenom Kristu, već o zamišljenim Kristovim reakcijama na pojedine događaje u svijetu. Kranjčević piše iz perspektive Krista na križu („Eli! Eli! lama azavtani!?”) koji gleda na patnju u svijetu. U zbirci *Trzaji* upotrebljava lik aktualiziranog Krista što je vidljivo upravo zbog spomenute kritike Crkve.

8. LITERATURA

- 1.) Dorkin, M. (1998) „Silvije Strahimir Kranjčević – klasik hrvatske poezije“, *Zadarska smotra* 1/3, Zadar, 27. – 52.
- 2.) Durić, D. – Vukelić, A. (2011) „Topos iznimnog pojedinca u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića“, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 38/1, Rijeka, 53. – 72.

- 3.) Česko, A. (2015) *Za Kranjčevića. Od arhivacije do kanonizacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 4.) Česko, A. (2001) *Strukturna načela u genezi Kranjčevićeva pjesništva*. Dubrovnik: Matica hrvatska.
- 5.) Karlić, I. (2009) *Bogočovjek Isus Krist*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- 6.) Kranjčević, S. S. (2013) *Bugarkinje*. Senj: Marijan Župan.
- 7.) Kranjčević, S.S. (1996) *Izabrane pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 8.) Kranjčević, S. S. (2017) *Trzaji*. Tuzla: N. Pissenberger.
- 9.) Miščin, D. (2004) *U stih upisana metafizika. Ontologija i transcendencija u djelu Silvija Strahimira Kranjčevića*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.
- 10.) Parlov, M. (2001) „Teme 'Devotio moderne' u misli Marka Marulića, *Religijske teme u književnosti* (ur. Ivan Šestak). Zagreb: Religijski niz.
- 10.) Pavličić, P. (2008) *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 11.) Schnöborn, C. (2008) *Bog posla sina svoga*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- 12.) Šestak, I. (2001) *Religijske teme u književnosti*. Zagreb: Religijski niz.
- 13.) Šicel, M. (2005) *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Ljevak d. o. o.
- 14.) Šimundža, D. (2004) *Bog u djelima hrvatskih pisaca: vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.

Internetski izvori:

- 1.) Pogačnik, J. (1991) „Hrvatska moderna i književnost zapadnoeuropskog kruga“. *Croatica*, XXII, 35/36, Zagreb, 40. – 56. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/311577> (13. 9. 2023.)
- 2.) Žigo-Španić, L. (2017) „Bog u hrvatskoj književnosti – od resignacije do empatije“. *Vijenac*, 621/622, Zagreb. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/621%20-%20622/bog-u-hrvatskoj-knjizevnosti-od-rezignacije-do-empatije-27362/> (1. 10. 2023.)